

ABD-Türkiye ilişkilerinin Arap halklarının iradesine saygı gösterilmesi kapsamında yeni bir anlayış üzerine gelişeceği öngörülüyor.

Arap Baharının ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi

The Arab Spring's Effect on the U.S.-Turkey Relations

Doç. Dr. Veysel AYHAN

ORSAM Ortadoğu Danışmanı

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Abstract

While the civil insurrections in the Middle East lead to a new period in the region, the changing regional dynamics have created a new cooperation field in the U.S.-Turkey relations. In a period, when Washington's capacity to direct the Arab Spring is limited in political, military and economic terms, the fact that Turkey's target is to direct the regional transition movement by creating democratic systems grabs the attention. Turkey is expected to help Washington to develop a new foreign policy understanding by accepting changing regional conditions, while Turkey tries to lead the current transition. In this study, it is foreseen that upon the Arab Spring, the U.S.-Turkey relations will develop by reestablishing a new understanding within the scope of respecting the people's will.

Türkiye'nin bir yandan yaşanan değişime öncülük etmeye çalışırken diğer yandan da Washington'u değişen bölgesel koşullarını kabul ederek yeni bir dış politika anlayışı geliştirmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

2011 başında Tunus'ta başlayan ve ardından da hemen hemen tüm Arap ülkelerini etkisi altına alan iktidarı devirmeye yönelik toplumsal halk hareketleri bölgede yeni bir dönemin başlamasına yol açarken, değişen bölgesel dinamikler ABD-Türkiye ilişkilerinde de yeni bir işbirliği alanını ortaya çıkartmış bulunmaktadır. ABD'nin ekonomik olarak krizlerin içerisine sürüklendiği, askeri olarak da Irak ve Afganistan'daki varlığını çekmeye çalıştığı bir dönemde Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan siyasal istikrarsızlık Washington açısından hem yeni fırsatlar hem de riskleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Washington'un siyasi, askeri ve ekonomik olarak Arap Baharını yönlendirme kapasitesinin sınırlı olduğu bir dönemde Türkiye'nin bölgesel değişim hareketini demokratik sistemler kurulması yönünde yönlendirme hedefiyle ortaya çıkması ise dikkat çekicidir.

Arka Plan

II. Dünya Savaşından bu yana tüm Amerikan yönetimleri Ortadoğu'yu yaşamsal çıkar alanı içerisinde tanımlamış ve bölgede yaşanan iç ve dış gelişmelere gerektiğinde askeri müdahalelerde bulunarak ülkesel çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Enerji rezervleri ve enerji kaynaklarına güvenli erişim ile İsrail'in güvenliği politikasını Ortadoğu politikasının odağına yerleştiren Washington bu kapsamda başta Körfez ülkeleri olmak üzere, Mısır, Lübnan, Ürdün ve Kuzey Afrika ülkelerine özel bir ilgi göstermiştir. Bu amaca yönelik olarak Washington İran'da Dr. Musaddık'ın devrilmesinden 2003 Irak işgaline kadar bölgede onlarca açık veya üstü örtülü operasyon gerçek-

leştirmiştir. Bölgedeki rejimlerle kurulan siyasal, ekonomik ve askeri işbirlikleri Amerikan etkisinin günümüze dek sürmesine katkı sağlarken, bölgedeki otoriter yönetimler de meşruiyetlerini kendi halkları yerine dış destekle sürdürmeye çalışmışlardır.

Ancak Tunus ile birlikte Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Arap halklarının siyasal iktidarlarını demokratik değerler çerçevesinde dönüştürme talebiyle sokağa çıkması ABD'nin bölge politikasında da radikal bir değişime gitmesine yol açacaktır. Yeni dönemde siyasetin sivilleşmesi ve demokrasinin kurumsallaşması çerçevesinde ABD ve AB ülkeleri yeni bir Arap politikası geliştirmek zorunda kalacaklardır. Yeni politik söylemin temelde iki yanının olması beklenmektedir. Birincisi doğrudan Arap ülkelerinin iç politikalarına ikincisi ise doğrudan bölgedeki siyasal taleplere yönelik olacaktır. İç politikaya yönelik olarak ABD'nin yeni dönemde bölgedeki sivilleşme ve demokratikleşme hareketlerini aktif şekilde desteklemesi talep edilecektir. Tunus'tan Mısır'a ve Körfez ülkelerine kadar Arap halkları ABD'nin gerçek anlamda demokrasinin kurumsallaşmasına destek vermesi beklentisi içerisinde oldukları. Diğer yandan Arap Baharının etkisi altındaki ülkelerdeki toplumsal dinamikler ise ABD'nin demokratik sistemlerin kurulmasını destekleyeceğine dair olumsuz bir algıya sahiptirler. İkinci beklenti ise ABD'nin Arap-İsrail sorunu başta olmak üzere Arapları doğrudan ilgilendiren konularda tarafsız ve adil bir dış politikaya yönelmesi yönünde olacaktır. Filistin sorununda ABD'nin İsrail yanlısı politikalarını sürdürmesi ise Arap halklarının Washington'a olan güvensizliğini

Suriyeli muhaliflerin Türkiye’de örgütlenmesi ve yaptırım kararları, Türkiye-Washington hattında Suriye konusunda bir çıkar uyuşmasının olduğunu göstermektedir. Tüm yaptırım kararlarına rağmen ABD ve AB ülkelerinin Suriye’nin içinde önemli bir etkiye sahip olmadığı bilinmektedir.

derinleştirecektir. Diğer yandan Türkiye’nin pozisyonuna bakıldığında ise Ankara’nın kültürel, siyasal, diplomatik ve askeri açıdan Ortadoğu halklarının değişim taleplerinin odağında yer alan bir ülke konumuna geldiği görülmektedir. Türkiye, Washington’un aksine son yıllarda Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki etki alanını ve halklar üzerindeki algısını sürekli bir şekilde olumlu yönde genişletmeyi başarmıştır. ABD’nin Afganistan ve Irak’ta sivil ölümlere yol açan askeri operasyonlar düzenlediği bir dönemde Türkiye, ekonomik açıdan Irak’tan Umman’a ve Libya’ya uzanan coğrafyada milyarlarca dolarlık iş bağlantıları kurmayı başarmıştır. Aynı dönemde Türk dizileri de bir yandan modern erkek-kadın ve aile ilişkilerini bölgeye empoze ederken diğer yandan da Türkiyeliler ile Arapların ortak kültürel değerlere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Siyasal alanda Türkiye Arap-İsrail anlaşmazlıkları başta olmak üzere Arap halklarını ilgilendiren birçok konuda Washington’un aksine açık bir şekilde Arapları desteklediğini ortaya koymuştur. İsrail’in 2006 Lübnan’a müdahalesi sert bir şekilde eleştirmekten çekinmeyen Ankara, Tel Aviv’in Gazze politikasına karşı da açık bir cephe almıştır. Özellikle Filistin sorununda izlediği politikalar Arap halklarının Türkiye’ye olan güvenini ve beklentisini yükseltmiştir. Türkiye ayrıca Araplar arası sorunların barışçıl yöntemlerle çözümlenmesine katkı sağlamak amacıyla birçok girişiminin içerisinde yer almıştır. Bu kapsamda 2008 Mayıs’ında Lübnanlı gruplar arasındaki silahlı ihtilafların çözümlenmesinden Suudi-Suriye ilişkilerinin düzeltilmesine kadar geniş bir alanda inisiyatif geliştirmeye çalışmıştır.

Arap Baharının Etkisi

2011’e gelindiğinde Türkiye Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki diplomatik, kültürel, siyasal ve askeri etki alanını genişletirken Washington ise Irak işgali, İsrail yanlısı politikalar ve Mübarek gibi kendi halkı tarafından sevilmeyen liderle işbirliğini sürdürerek Arap halkları üzerindeki olumsuz algısını daha da derinleştirmişti. Nitekim Tunus’un hemen ardından Mısır’da da halk hareketleri başladığında Türkiye açık bir şekilde Ortadoğu’da yeni bir dönemin başladığını algılamış ve Başbakan Erdoğan hiçbir bölge ülkesinin yapamadığını yaparak isyanın 7. Gününde Hüsnü Mübarek’e görevi bırakması yönünde güçlü bir çağrıda bulunmuştur. Uzunca bir dönem Arap Yazarlar Birliğine Başkanlık yapan Ali Aqla Arslan’a göre Arap isyanında unutulmayacak üç şeyden birisi de Başbakan Erdoğan’ın Mısır devrimine verdiği açık destek olacaktır. Mısır’la devrimi ile birlikte Türkiye Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da yaşanan toplumsal değişim talebini gördüğünü ortaya koymuş ve Bahreyn’den Suriye’ye kadar tüm Arap dünyasında siyasal ve ekonomik taleplerle gösteri düzenleyen kitlelerin yanında olacağı mesajını vermiştir. Nitekim Türkiye, son on yıldır en üst düzeyde ilişkilerini geliştirdiği Suriye rejimiyle de işbirliğini bitirmekten çekinmeyerek, Arap sokaklarının yanında olacağı mesajını bir kez daha güçlü şekilde vermektedir. Bu bağlamda Türkiye, ekonomik yapısı, İslam ile demokrasi arasında kurmuş olduğu güçlü ilişki, sivilleşme ve Batılı ülkelerle kurmuş olduğu simetrik ilişki sayesinde değişim geçiren Ortadoğu ve Kuzey Afrika halkları tarafından da takip edilen bir model ülke olmasına yol açmıştır.

ABD'nin özellikle Suriye'deki değişim konusunda Türkiye'nin nüfuzuna ihtiyaç duyduğu gözlemleniyor.

Diğer yandan Obama yönetiminin Libya ve Suriye muhalefetine verdiği desteğe rağmen Arap halkları üzerindeki etkisi, tarihsel Amerikan politikaları nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla bölgenin demokratikleştirilmesinde ve sivil anayasaların hazırlanarak, demokrasinin kurumsallaştırılmasında ABD'nin oynayacağı tartışmaya açık bir konudur. En son BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan Filistin'in egemen devlet olma talebinin ABD tarafından veto edileceğinin açıklanmış olması da Obama'nın Arap halkı üzerindeki etkisini zayıflatmıştır. Oysa yeni dönemde Arap politikasını yönlendiren en önemli aktörün Arap sakağı olacağı dikkate alındığında ABD'nin ciddi sorunlarla karşı karşıya kalabileceği göz ardı edilmemelidir.

ABD'nin aksine Türkiye ise Mısır devrimiyle birlikte başlayan ve Suriye ile devam eden muhale-

fet yanlısı politikalarıyla bölge halkına ve uluslararası topluma Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın değişiminde ve istikrarında Türkiye'nin öncü, merkezi ve düzenleyici bir rol oynayabileceğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Başbakan Erdoğan'ın 20 Eylül 2011'da New York'ta Başkan Obama ile görüşmesi öncesinde düzenlediği Mısır, Tunus ve Libya ziyaretleri ve söz konusu ziyaretlerde verilen mesajların Arap Baharına yönelik ABD-Türkiye ilişkilerinin anlaşılmasına katkı sağladığı düşünülmektedir. Başbakan Erdoğan'ın Mısır ziyaretinde öne çıkan konularının başında Filistin sorunu olmasına karşın, aynı zamanda rejimin ve yeni Anayasa'nın temel yapısı, azınlıkların politik alanda temsili, sivilleşme, seçim takvimi ve Batı dünyası ile ilişkiler önemli konular arasında yer almıştır. Özellikle Erdoğan'ın yeni Mısır Anayasasının seküler olması gerektiğini dile getirmesi, Mısır'ın radikalleşmesinden

Türkiye'nin bir yandan yaşanan değişime öncülük etmeye çalışırken diğer yandan da Washington'u değişen bölgesel koşulları kabul ederek yeni bir dış politika anlayışı geliştirmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

çekinen Batı ve Washington yönetimi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Mısırlı Müslüman Kardeşler ve İslami muhafazakar kitle üzerindeki etkisine rağmen AKP'nin laiklik vurgusu yapması önemlidir. 25 Ocak devrimi sonrası Mısır siyasetinde Batılı ülkelerin de desteğini almış liberaller, Hıristiyan kesimler ile dini muhafazakar partiler arasında rejimin yapısı ve Anayasa'da laiklikle ilgili önemli bir tartışma yaşanmaktadır. Hıristiyan gruplar, liberaller ve Anayasa'da laiklik vurgusunu talep eden kesimler Kasım ayında yapılacak parlamento seçimlerinin ardından Müslüman Kardeşlerin iktidara gelmesi durumunda İslami bir rejimin kurulmasından çekinmektedirler. Diğer yandan şayet Mısır'da İslami bir rejim kurulursa, halk hareketlerinin yaşandığı diğer Arap ülkelerinde de İslami referans alan rejimler kurulması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla Mısır'daki rejiminin ideolojik bir değişim geçirmesi yalnızca Mısır'ı değil İsrail'in de içerisinde yer aldığı tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı etkilemesi beklenmektedir. Türkiye bir yandan Mısır'daki rejiminin yapısına yönelik yönlendirici açıklamalarda bulunurken diğer yandan da Mısır'ın bölgede önemli bir aktör olmasını stratejik çıkarları açısından desteklediğini ortaya koyarak Ortadoğu'daki yeni düzen arayışlarında Mısır'la birlikte hareket etme iradesini ortaya koymuştur. Türkiye Mısır'la başlamak üzere ekonomik, güvenlik, eğitim, turizm ve sağlık gibi birçok alanda Arap Baharının yaşandığı ülkelerle ilişkilerinin geliştirilmesi sağlayarak Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki değişimin Arap halklarının talepleri doğrultusunda sağlıklı bir rotada ilerlemesine yardımcı olabileceğini göstermiş ve bu kapsamda da bölgenin uluslar arası toplumla entegrasyonunda işbirliğine hazır olduğunu ortaya koymuştur.

Dolayısıyla Türkiye tarafından Arap Baharına yönelik ortaya konan değişim strateji hem bölge halkları hem de ABD'nin açık toplum politikasına bir tehdit oluşturmadığı gibi, ABD'nin radikalleşme yönündeki kaygılarını da giderecek düzeydedir. Ortadoğu'daki çıkarları açısından Mısır'ı oldukça önemseyen ABD'nin 25 Ocak 2011 sonrası dönemde askeri bürokrasi üzerindeki etkisini kullanarak Mısır siyasetini yönlendirmesi her geçen gün daha da güç bir hal alacaktır. Tam da bu noktada da Türkiye'nin açık toplum ve sivilleşme yönünde yönlendirici bir rol alması ve Arap halklarının siyasal sisteme katılımını bölgesel çıkarlar açısından tehdit edici değil, tamamlayıcı olarak görmesi Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki hareketlerinin geleceği açısından hayati bir öneme sahiptir. Dolayısıyla Obama yönetiminin Mısır başta olmak üzere bölgedeki etkisini kaybetmemek ve bölgesel politikadaki rolünü sürdürmesi için Türkiye'ye ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Nitekim Başbakan Erdoğan'ın Tunus ve Libya ziyaretlerinde verdiği değişim mesajları da Amerikan yönetiminin Arap Baharına yönelik yaklaşımını etkileyecek düzeydedir. 23 Ekimde genel seçimlere gidecek olan Tunus'taki yeni yapılanma sürecini başından itibaren takip eden Türkiye, aynı zamanda seçimlerin en güçlü aday olan El Nahda Partisi üzerinde de etkili bir aktördür. Seçimlere gözlemci gönderen Türkiye, 23 Ekim sonra da Tunus'taki yeni yapılanma sürecinde daha aktif bir rol alacağı görülmektedir. Libya konusuna gelince hem Ankara'nın hem de Washington'un ortak hedeflere sahip olduğu görülmektedir. Her iki ülkede Libya'nın yeni bir Irak olmasını istemedikleri ve muhalif gruplar

Amerikan yönetimi Türkiye'nin hem NATO projelerine verdiği destek hem de Arap halk hareketlerini sağlıklı bir şekilde yönlendirme girişimlerini Amerikan çıkarları ile uyumlu bulmaktadır.

arasındaki uzlaşmayı önemsedikleri görülmektedir. Fransa'dan farklı olarak Türkiye ve ABD'nin Irak'ta elde ettikleri tecrübeler Libya konusunda daha temkinli davranmalarına yol açmaktadır. İç savaşın başından itibaren yalnızca muhaliflere yatırım yapan Fransa'nın Libya'da gerçekleşecek olası seçimlerin ardından etkisini kaybetmesi riski bulunmaktadır. Olası seçimlerin ardından iktidara gelecek kesimlerin özellikle petrol anlaşmalarını konusunda Fransa'nın girişimlerini eleştirmesi kuvvetle muhtemeldir. Amerikan yönetimi Türkiye'nin Sirte, Sabha ve Ben Velid'deki muhalifler üzerinde etkisini genişletmesine üstü örtülü bir şekilde destek vermiştir. Böylelikle bu grupların yeni yapılandırma sürecine katılımı durumunda Türkiye'nin etkisinden yararlanmayı düşünmüş olabilir. Nitekim Iraklı Sünnilerin siyasal ve askeri sürece yeniden katılımında Türkiye'nin oynadığı rol ABD tarafından desteklenmişti.

Bu çerçevede Mısır, Tunus ve Libya'da yakın dönemde gerçekleşecek seçimlerden nasıl bir sonucunun ortaya çıkacağını tartışıldığı bir günde 20 Eylül'de New York'ta gerçekleşen Erdoğan-Obama görüşmesinde Türkiye'nin Arap devrimlerini yönlendirmedeki etkisi de ciddi şekilde masaya yatırılmıştır. Amerikan yönetimi Türkiye'nin hem NATO projelerine verdiği destek hem de Arap halk hareketlerini sağlıklı bir şekilde yönlendirme girişimlerini Amerikan çıkarları ile uyumlu bulmaktadır. Aynı şekilde iki ülkenin Suriye yönetimine karşı da ortak bir zeminde hareket etme yönünde güçlü bir iradeye sahip olduğu görülmektedir. BM Güvenlik Kon-

seyinde Rusya ve Çin'in Suriye'ye yaptırım öngören kararı veto etmesi hem Washington hem de Ankara tarafından eleştirilmesi dikkat çekicidir. Suriyeli muhaliflerin Türkiye'de örgütlenmesi ve Türkiye'nin de Esad rejimine yaptırım uygulama kararı Türkiye-Washington hattında Suriye konusunda bir çıkar uyuşmasının olduğunu göstermektedir. Diğer yandan tüm yaptırım kararlarına rağmen ABD ve AB ülkelerinin Suriye'nin içinde önemli bir etkiye sahip olmadığı bilinmektedir. Bu kapsamda ABD'nin Suriye'deki değişim konusunda Türkiye'nin nüfusuna ihtiyaç duyduğu gözlemlenmektedir.

Sonuç

2011'de Tunus'la başlayan Arap Baharı ile birlikte Türkiye, yaşanan değişim hareketlerini ABD'nin demokratikleşme, sivilleşme ve açık toplum ilkelerini referans olarak yönlendirme çabası orta dönemde bölgenin demokratikleşmesine, ekonomik kalkınmasına ve halkların siyasal iktidarlar üzerinde söz sahibi olmasına katkı sağlayacağı gibi ABD'nin de bölge halklarıyla daha sağlıklı ilişkiler kurmasına yol açacaktır. Türkiye'nin bir yandan yaşanan değişime öncülük etmeye çalışırken diğer yandan da Washington'u değişen bölgesel koşulları kabul ederek yeni bir dış politika anlayışı geliştirmesine katkı sağlaması beklenmektedir. Dolayısıyla Arap Baharı ile birlikte ABD-Türkiye ilişkilerinin Arap halklarının iradesine saygı gösterilmesi kapsamında yeni bir anlayış üzerine yeniden inşa edilerek gelişeceği öngörülmektedir.